

nograda domá, je pa vodil delo. Ti rudarji so več časa poskušali z rovi predreti navprek v zemljo, pa brez pospeha; tedaj so začeli kopati navpik v globočino, pa tudi tukaj več let ni nič prida kazalo, da je terdo šlo za stroške in delavce. V zadnje v god sv. Ahacija, 22. junija leta 1508, se zgodi, da se sreča jasno pokaže; rudarji so prišli do sreberne rude, ter so privreli z glasnim kričem iz jame, ter veseli klicali: Oj srečo! oj srečo! Za hvalnega spomina voljo so se nove jame imenovale sv. Ahacija šahta in sv. Ahacija štolna, in rudarsko društvo se je jelo klicati rudarstvo sv. Ahacija; tudi se za tega voljo vsako leto obhaja slovesna procesija v sv. Ahacija dan, ravno tako, kakor sploh v god sv. Telesa. Sv. Ahacija šahta je bila od sv. Antona štolne čez vodo proti cerkvi sv. Barbare, in je zdaj zasuta.

Po tako srečni prigodbi so si rudarji pri cesarji Maksimilijanu I. sprosil posebnih pravic; cesar je pa tudi sam sebi prihranil delež pri jamah. Sicer so leta 1590 Benečani o vojski s cesarjem priderli do Idrije, ter so se rudarije polastili; pa so bili kmalo pregnani, in cesar je dalje skerbela za pospeh bogate rudarije. Odperla se je še druga šahta, imenovana sv. Katarine šahta, in cesar je pravice pri tisti prepustil tretjemu rudarskemu društvu, ki se je tudi po sv. Katarini klicalo. Pri tem društvu so se vdeležili mnogi imenitni krajski in koroški gospodje, in delo se je dalje gnalo na globoko in široko.

Po takem se je v iderski dolini, ki je bila poprej toliko samotna, vse živo gibalo; naselili so se rudarji in delavci iz bližave in daljave, Slovenci in še bolj Nemci; kmalo je nastalo mesto, ki se je za razločka voljo memo spodnje Idrije klicalo nemška Idrija; zidal se je grad, postavila se je tudi cerkev sv. Trojice, in leta 1522 je bil vpeljan prvi duhovni pastir za rudarje, Jernej Singer po imenu. Rudne jame so pa tudi dajale tako bogat pridobek, da se je na leto izdelalo po 2000 centov živega srebra in po 500 centov cinobra; in to sicer, ker niso znali rude tako na tanko ločiti in prati, ne tako varčno žgati, kakor poslednje čase.

Sicer pa se rudarjem dalje vendar ni sama sreča kazala. Zgodilo se je leta 1525, če ne še poprej, da se je ob hudem potresu velik del skalovja od Kobalovih planin odtergal, ter je reko med gornjo in spodnjo Idrijo zajezil; voda je po takem silno zrastle, tako da je segla v mesto h kapelici sv. Janeza, in zalila vse rudne jame; veliko ljudi je prihitelo pomagat, dokler si voda zopet ni nove struge prekopala. Leta 1532 je bilo zopet, da so se jame ondi, kjer je bila najbogatejša ruda, uderle, in da je zasip pokopal 70 delavcov; zatoraj so tisti kraj dolgo imenovali mertvaško jamo. Tudi voda je rudarjem v globočini napotje delala, ker se je iz podzemeljskih virov skupaj zbirala, ter jame 10 do 24 sežnjev globoko polnila; sicer so bile umetne mašine napravljene, da so vodo kalale, pa vendar je tiste niso mogle vselej zmagati. V poslednje tudi kupčija z živim srebrom ni šla vedno po godu; v začetku je bila cena za cent srebra ali cinobra celó nizka, le po 20 gold.; po tem je prišla na 30, 50, celó na 70 gold.; pa večkrat ni bilo kupcov za blago, večkrat so po prodaji nastopile zgube. Tudi nepokojni časi, vojske s Francozi in s Turki, so delali nadlego; dajati je bilo treba denarjev za davke, in delavcov med vojake. Po takem ni dobro stalo za rudarje, močno so se zadolžili.

Nadvojvoda Karol, ki je leta 1564 po cesarju Ferdinandu podedoval Štajarsko, Koroško in Krajsko s Primorjem, je vedil dragoto iderske rudarije ceniti; zatoraj je tisto leto 1580 popolnoma prevzel v svoje roke, ter deležnike odplačal. Izročil pa je vodstvo vse rudarije lastnemu oskerbniku; prvi leta 1580 je bil France Kisel.

Kar je rudnik popolnoma prišel v posest vladarstva, se je veliko zgodilo za zboljšanje vodbe in rudarskega dela. Dana je bila rudarska postava, in odločena gorska urednija.

Kopanje v jami se je preravnalo, nova šahta sv. Barbare se je leta 1596 odperla, drugi novi predori na globoko in široko so se naredili; ločenje, puhanje in izpiranje sreberne rude se je bolje ravnalo, tudi drugačne, bolj služne pečnice z železnimi verci za žganje odbrane rude so se napravile. Po takem se je pridobek živega srebra zopet pomnožil, pa tudi cena tistega se je povzdignila in zraven prodaja razširila. Blago je šlo deloma na Benetke, deloma na Nemčijo, in celó do Nizkozemlje; pa narejanje cinobra se je sčasoma opustilo. Vlada je tudi skerbela za boljši obstanek rudarjev, zastran plače, živeža, zdravja, poduka, in tudi zastran ohranitve katoliške vere v dneh verskih preuredb; sv. Barbare cerkev je bila leta 1628 vstavljena, ona sv. Antona pa leta 1678. (Konec prih.)

Naše slovstvo.

Domači koledar slovenski za navadno leto 1862. Spisal P. Hicinger, dekan postojnski. S podobo iderskega mesta. V Ljubljani založil J. Giontini.

Sedmi tečaj! beremo na licu domačega koledarja za leto 1862. To je že samo po sebi dosti očitno znamenje, kako se je priljubil koledar ta našim Slovencom. Pa je res tudi vreden, da ga radi imajo, ker je za sto in sto stvari, ki jih človek vsaki dan potrebuje, zanesljiv svetovavec. Letošnji tečaj obsega zraven vseh teh reči spet prav zanimive nove sestavke o snovi nebesnih telés, o starih indijanskih mestih in stavbah, o Moskvi in Petrogradu, o Celjovcu, o Idrii, o zgodovini staro- in novoslovenskega slovstva; pridjano je tudi nekoliko izgledov za manje opravilne spise itd. In tako bo lepo obdarovan romal „domači slovenski koledar“ spet po vsi slovenski zemlji, gotovo povsod prijazno sprejemljan. Mi pa mu kot svojemu staremu prijatlu voščimo srečno pot!

Glasonoša. Pred nami je že 7 brojev tega lista, ki izhaja v Karlovcu in smo ga omenili že v 44. našem listu. Kar je v burnih, Minervi in njenim plodom malo priležnih časih mogoče v listu, ki mu politika ni glavni namen, to se podaja bravcom v teh brojih: pesmi, sestavki o rodoljubju, o razvitku književnosti, posebno o razmerju serbske in hervaške ali bolj skupno rečeno štokavske literature, o načinu pisave hervaške. V podlistku je novela historična iz časa Mohačke bitke. Zraven nahaja se množina kratkočasnic in zastavic. Jezik je gladek, in za nas Slovence lahko razumljiv; tedaj ga iznova priporočamo serčno in živo tudi mlajšim našim bravcom. — Vsak mesec dodaja se doklada „Slovo i slika“, da nam prinaša posebno kritike o jugoslovenskih kujigah in umotvorih. Takega lista nam je res ker vavo treba, ker dosedanje dela redko so kritike nahajale, pa to vse raztepeno po raznih listih; trebalo bi, da se pri tem listu udeležé tudi Slovenci, ker po takem bi nam morebiti sčasoma ta list pomagal saj nekoliko, da dosežemo ono vzajemnost med ostalimi Jugoslaveni in Slovenci, brez ktere nam ni nikakošne, še ne najslabeje prihodnosti. Druga brezplačna doklada je „obće koristni poslovni list“, ki obsega oglase tergovske in obertnijske, česar tudi živo potrebujemo, ker razun tega štokavci takega lista nimajo. — Za nas Slovence prav važen je glavni list, pa tudi „Slovo i slika.“ Priporočamo ga kakor tudi živo priporočamo verli „Naše gore list“ vsem našim rodoljubom, kateri že znajo ali pa želé bliže se soznaniti z jezičnimi in ostalimi zadevami naših bratov jugoslovenskih.

Gospod Andr. Einspielerjeve „Stimmen aus Innerösterreich.“ V. zvezek.

Ravno tako dobro kot prejšni zvezki se nam dopada tudi ta najnovejši 5. zvezek. Nekak čverst duh, ki bravcu dobro dé, veje v vseh spisih, in če tudi ni od konca do kraja vse izvirno, so vendar citati, če tudi dalji, iz družih

knjig ali časopisov posneti, tako dobro vpleteni, da se vidi, da so pisatelji „in succum et sanguinem“ vse sprejeli, kar upotrebujejo za svojo rabo; celó popisi iz že davnejih sej državnega zbora so z resnično kritiko tako osoljeni, da nobenega môra dolgočasnosti ne tlači.

Pervi članek „Die Hausfeinde der Slaven“ v kratkih črticah popisuje nemilo osodo Slovincov od nekdanj, kar se tiče njihove narodnosti, pri kateri se pa dosti očitno božja roka kaže, da sto in stoletno zatirovanje slovenskega jezika v šolah, pisarnicah in javnem življenju ga ni moglo zatreti; narod naš živi — in pod zavetjem cesarjeve besede mu bode prisijala veselejša prihodnost, čeravno bo še dosti boja potreba s protivniki našimi, med katerimi so nam najhujši — domačini naši, ki zatajujejo mater svojo, sebe in nas. „Inimici nostri — domestici nostri“ se glasi načelo tega skozi in skozi resničnega sostavka.

Drugi sostavek: „Die französische Gesellschaft und unsere Bahnen“ s številkami dokazuje, koliko škoda je doletela našo državo, da so se njene železnice bivšim ministrom Bruck-om Francozu prodale na 90 let, pa tudi nam se je 31. januarja 1859 voznja podražila, ker za vsako miljo v 1. vozu se je tarifa od 35 kr. nov. dn. povikšala na 36 kr., v 2. vozu od 26 $\frac{1}{4}$ na 27 kr., v 3. vozu pa od 17 $\frac{1}{2}$ na 18 kr. To znaša pri vsakem goldinarju čez 3 nov. kraje. brez razločka vozov, in prerajtano je, da v preteklih dveh letih je francozka družba s temi navdarki si 436.800 gold. pridobila. Dosti bolje bi stalo z našim državnim dnarstvom — sklepa ta sostavek — ako bi nam bila že nekoliko let poprej ustava z odgovornostjo ministersko podeljena bila.

Sostavek „Das Unterrichtswesen in Innerösterreich“ pretresa na dalje učilnice naše in njih učno osnovo začasno od ljudskih šol noter do viših. V tem sostavku nasvetuje pisatelj po svojih opazkah in po skušnjah zvedenih mož, kako naj bi se učna osnova premenila, da bi se namen šolstva bolje dosegel. Marsiktero dobro zerno je tu vmes; naj bi se ne zaverglo, pa bo dober sad rodilo! Avstrija ima mnogo bistrih glav; ni treba, da bi bila le opica unanjih držav; kar pa se je tudi tam dobro poterdilo, naj se ne zanemari pri nas, in le iz take moke bo dober kruh.

Četerta nadaljava spisa: „Die Kirche und das Nationalleben“ brani cerkev proti napadam, da cerkev je sovražnica omike in prosvete, ter dokazuje z zgodovinskimi ozirji po širocem svetu, da ona zabavljica je kriva.

Članek „Reichsrathsverhandlungen“ pretresa govornike v državnem zboru poslednje dni avgusta in prve dni septembra; — zadnji oddelek pa obsega dopise iz slovenskih krajev, ki večidel odkrivajo naše rane, ktere bo treba zaceliti, da se tako tem pred vresniči veličastna cesarjeva beseda, ki zagotavlja vsem narodom enake pravice priložnega življenja. To je pač kriva pot, ako se, kar pravico in postavo na pomoč kliče, preganja za „prenapeto“ ali „ultra“. Slovenec, svojemu cesarju vsigdar zvest in vladi pokoren, ne terja nič, kar žali drugim pravice; al kar je drugim drago, je tudi njemu pravo; to pa terja tudi on in sme terjati po pravici.

Pisatelj iz Dunaja je ob pravem času iz tmine pozabljivosti na dan potegnil, kar je ravno tisti gospod Nace Kuranda, ki v svoji „Ost-Deutsche Pošti“ se sedaj tako rad norčuje o nas Slovincih, takrat govoril, ko je naš rojak Anastazi Grün (Anton grof Auersperg) v izverstni prestavi „Die slovenischen Volkslieder aus Krain“ naše slovenske pesmi predstavil v nemški jezik. Takrat je Kurandov časnik pisal tako-le: „Ein Volk . . ., dessen poetische Psyche in solcher Verklärung den Deckel ihres Sarges bricht, ist als eine neugewonnene Provinz, als ein neuer Zuwachs an Kraft, Eigenthümlichkeit und Schönheit im Reiche des menschlichen Fortschrittes und humaner Bildung zu begrüßen“. Tako je govoril Nace Kuranda takrat, ko mu je slavni naš rojak podal naše slovenske pesme v tistem jeziku, ki ga „Ost-Deutsche“ razume. Takrat nam je slavo

pél in se čudil, da tak narod ni bil možem „Ost-Deutsche Pošte“ še znan, ter se je radoval, da je slovenska Vila prederla pokrov groba; — sedaj pa, ko ta narod, kteremu je Nace Kuranda leta 1850 tak izversten diplom podpisal, iz groba vstaja in kliče po svojih pravicah, sedaj pa ravno tisti mož s svojimi pomagači v „Preši“, „Oesterreicherci“, „Triestererci“, „Tagespošti“ itd. tiši pokrov z vsemi štirimi doli, kar koli more, da bi „die poetische Psyche“ tega naroda ne ušla iz groba, in „die neugewonnene Provinz“ ne delala sivih las tistim, ki jih je boginja Germanija izvolila za aposteljne, da bi „kulturo“ njeno nesli proti izhodu, in na tej poti poteptali slovenski narod, ki bi utegnil prevelik „Zuwachs an Kraft, Eigenthümlichkeit und Schönheit im Reiche des menschlichen Fortschrittes und humaner Bildung“ biti. Lejte Slovinci! tako visoko so čislali ti ljudje leta 1850 naš narod po njegovih pesmah, ktere pa 11 let pozneje, to je, dandanašnji, milujejo kot otroka, ki je komaj „blebetati“ (lallen) začel!! — Po taci delih lahko spoznate njih značaj. Le eno more biti resnično: ali so pred lagali ali pa lagajo danes.

Žalostno je le to, da še kdo takim karakterom verjame!

Parlamentarni jezik.

Začeli so se pomenki o slovenskem parlamentarnem jeziku. Moja misel o tem je ta, da med književnim in parlamentarnim jezikom ne sme biti nobene razlike. Slovan se mora tega pravila še terdneje držati, nego drugi narodi, ker se njegova pisava z govorom najbolj ujema. Vsaka čerka naj se vselej izreka tako, kakor se piše, tedaj tudi čerka I. Parlamentarni jezik mora se naslanjati na književnega, ta je njegova edina in terdna podlaga. Da dobimo dober parlamentarni jezik, je edina potreba, da se književnega jezika dobro naučimo in da ga marljivo rabimo v vsakdanjem življenju. Vse drugo pride samo od sebe.

Ceguar.

Mladi hudodelnik.

Poslovenil A. Zup.

Ravno je večer. Tiho je po beli Ljubljani, le doli z „grada“ mili glasovi čuvajevega roga doné. Omenjeni čuvaj prebiva namreč v visokem stolpu ljubljanskega grada, in ravno ta čas, ko naša povestica začne, ga vidimo koračati po lesenem mostovžu, ki je krog stolpa napravljen. Zdaj zasliši v stanici otročje vekanje in naglo stopi v sobo. Tukaj ugleda svojega sina, kakih 5 let starega fantiča, ki se prizadeva svoji sestrici, ki je kake dve leti mlaja od njega, košček kruha siloma z rok vzeti.

„Ti malopridnež — rečejo noter stopivši oče — kaj zopet s sestrico počenjaš?“ — stopijo k podobi, ki je na steni visela in vzamejo šibo, ktera je za podobo vtaknjena bila.

„Oče — upije sestrice — France mi je kruh vzeti hotel“.

„Ni res — se France oglasi, le prosil sem jo za-nj“. Ravno oče udariti hočejo, kar mati iz bližnje sobe stopijo: „Tepec stari, kaj zopet otroku hočeš; pusti ga, mojega sinčka ne pustim pretepati — vpijejo jeze trepetaje mati — Ančika, zakaj se jokaš?“

„France mi je kruh vzeti hotel“.

„Mati, ne verjemite! — vpije France.“

„Vem — rečejo mati — da nisi nikogar pregrešil, da bi tepenja vreden bil; pojdi le sem, k meni, tebe nima nikdo pretepati!“

„Žena — se oglasi oče — je li to djanje matere? tako hočeš otrokom potuho dajati? Bodeš vidila, naš France ne bo dobrega storil, nič prida ne bo iz njega“.

„Molči — vpijejo serdita mati — kaj pač meniš ti iz Franceta narediti! Se vidi, kje si se ti palice privadil“ —